

Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи**Список використаної літератури**

1. Академія Української Преси: Мета Академії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aup.com.ua/?cat=academy&subcat=about&menu=purpose>
2. Асоціація «Незалежні Регіональні Видавці України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://airpu.org/?area_id=38
3. Донецький медиа-профсоюз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://profsmi.dn.ua/index.shtml>
4. Донецька обласна спілка журналістів НСЖУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.donoda.gov.ua/main/ua/publication/content/6378.htm>
5. Інститут розвитку регіональної преси [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://irtp.org.ua/uabout.html>
6. Кудрина Л. Гуманитарний університет лучше всех вузов Украины сотрудничает с прессой / Л. Кудрина // Приазовский рабочий. – 2010. – № 56. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pr.ua/news.php?new=8930&num=102>
7. Медиа-адвокатура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://profsmi.dn.ua/media.shtml>
8. Положення про управління у справах преси та інформації Донецької облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.donoda.gov.ua/main/ru/catalog/item/415.htm>
9. Регіональні організації НСЖУ. Донецька обласна організація НСЖУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nsju.org/tabmenu/regionaln>
10. Слово – зброя? [упорядкув. Ю. В. Бондар, С. В. Шевченко, В. Л. Фатько] – К. : ТОВ «УВПК “ЕксОб”», 2009. – 560 с. : [8] арк. іл.
11. Спілка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nsju.org/tabmenu/splka>
12. Українська Асоціація Видавців Періодичної Преси: Члени УАВПП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uapp.org/members.htm>
13. Управління інформаційної політики та з питань преси Донецької облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.donoda.gov.ua/main/ua/199.htm>
14. Четвертая власть – 2006 : справочник СМИ Донецкой области / [руководитель проекта Е. Никитина]. – Донецк : Агентство НОРМА-ПРЕСС, 2006. – 132 с.

УДК 007:304:070

О. В. Голік – кандидат наук із соціальних комунікацій, старший викладач кафедри маркетингу та реклами Київського національного торговельно-економічного університету

Історія науки про жанрову систему друкованих ЗМІ

Роботу виконано на кафедрі маркетингу та реклами КНТЕУ

У статті розглянуто історичні етапи зародження та розвитку журналістської жанрології за основними параметрами: сутність поняття «жанр», критерії вибору жанру й класифікація жанрових систем.

Ключові слова: жанр, критерій, ознака, жанрова система, історіографія, класифікація.

Голік О. В. История науки о жанровой системе печатных СМИ. В статье рассматриваются исторические этапы возникновения и развития журналистской жанрологии за основными параметрами: сущность понятия «жанр», критерии выбора жанра и классификация жанровых систем.

Ключевые слова: жанр, критерий, признак, жанровая система, историография, классификация.

Golik O. V. The History of Press Genre System's Science. In the article the historic stages of journalistic genre theory appearing and development are described by the main parameters: essence of the notion «genre», criteria of genre-forming and genre system classification.

Key words: genre, criteria, sign, genre system, historiography, classification.

Постановка наукової проблеми, її значення та аналіз останніх досліджень. Розгляд теоретичних аспектів функціонування журналістських жанрів та їхня практична реалізація в ЗМІ на цьому етапі є надзвичайно актуальними й доречними. Інколи практична діяльність мас-медіа саме в

жанроутворенні стрімко випереджає теоретичне осмислення поточних процесів. Сучасні друковані засоби масової інформації пропонують численні тексти, які не вкладаються в межі усталеної жанрової системи та потребують детального вивчення, ідентифікування, віднаходження свого місця в загальній структурі. Для вирішення таких фундаментальних завдань потрібно звернути пильну увагу на історичний розвиток журналістської жанрології, її основні віхи й здобутки.

Проблеми розвитку, класифікації, характеристики самих форм, форматів, жанрів презентації журналістського матеріалу порушувало багато вчених. Проте питання історіографії журналістської жанрології частково висвітлені в працях М. Василенка [2–3], Н. Мантуло [12], Б. Місонжнікова [13], В. Різуна та Т. Трачук [16].

Мета цього дослідження полягає в характеристиці процесу вивчення журналістських жанрів, виокремленні витоків, певних етапів, ролі жанрології суміжних наук і, звичайно, перспективних напрямів подальших розвідок.

Об'єкт нашої наукової розвідки – наукові праці (підручники, монографії, дисертаційні дослідження, статті тощо) вітчизняних і зарубіжних дослідників-журналістикознавців.

Предмет дослідження – особливості розвитку журналістської жанрології, висвітлені на сторінках журналістикознавчої літератури.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Журналістська жанрологія як наука про розвиток, функціонування жанрів у царині мас-медіа з'явилася значно пізніше, аніж відповідні дисципліни в інших видах творчо-практичної діяльності людини – літературі, образотворчому мистецтві, музиці тощо. Б. Місонжніков зазначає, що категорія жанру – саме як системи – у журналістиці сформувалася досить пізно з огляду на певні причини, передусім тому, що сама журналістика лише в XVII–XVIII ст. почала набирати статусу самостійного соціального інституту, що має значний вплив [13, 10]. Думку російського вченого підтверджують й українські колеги, визнаючи спільні початки журналістської та літературної жанрології і приблизну дату становлення науки про журналістські жанри як самостійної, самодостатньої. «Історія дослідження журналістських жанрів розпочалася значно пізніше за історію вивчення жанрів літератури. У процесі осмислення жанрових проблем теоретики журналістики із самого початку стали використовувати досвід філологічних дисциплін, із якими до середини XX ст. наука про журналістику розвивалася в єдиному філологічному річищі» [12, 32].

Незважаючи на це, сучасне українське та зарубіжне журналістикознавство у своєму арсеналі має значну кількість наукових розвідок, присвячених проблемі жанру, його природи, жанроутворюючих критеріїв, класифікацій, різновидів, модифікацій. Аби прослідкувати динаміку виходу робіт, присвячених дослідженню жанру як важливої журналістської категорії, результати класифікації були зведені в табл. 1. До уваги не бралися зразки у вигляді наукових статей, тому що показати більш-менш адекватне, точне їх співвідношення неможливо через недоступність багатьох російських та іноземних періодичних видань зі спеціальності «журналістика» чи спеціалізованої преси для журналістів. Апробація цієї класифікації відбулась у статтях «Теорія жанрів періодичної преси: історіографічний погляд» [7] та «Історіографічний аспект жанрової системи друкованих ЗМІ» [6], проте варто зазначити, що з того моменту віднайшлися нові джерела, тому ця таблиця є доповненою й удосконаленою.

Таблиця 1

Кількість праць, присвячених дослідженню жанру як журналістської категорії

Предмет дослідження	До 1991 р.	Після 1991 р.			Разом
		українські	російські	іноземні	
Усі жанри	48	22	11	5	86
Інформаційні	30	2	3	5	40
Аналітичні	35	1	3	3	42
Художньо-публіцистичні	62	8	2	1	73
Разом	175	33	19	14	241

Наведені цифри свідчать про переважання праць із жанровою тематикою саме в радянський період, у наш час вагоміша частка робіт припадає на соціологію ЗМІ, рекламу, зв'язки з громадськістю, психологічні та технологічні аспекти роботи мас-медіа, інтернет-журналістику. Хоч дані, що стосуються російських й іноземних джерел, не можна вважати вичерпними та остаточними, усе ж вони дають можливість приблизного порівняння ситуацій в українському, російському й іноземному журналістикознавстві.

Кількість праць у джерельній базі свідчить про актуальність проблеми журналістського жанру, про титанічні зусилля дослідників у цій царині, проте в історії журналістикознавства відсутні узагальнювальні, комплексні роботи, які б оцінювали, систематизували, класифікували наукові надбання. Першими спробами можна назвати монографію В. Різуна й Т. Трачук «Нарис з історії та теорії українського журналістикознавства» [16], де вчені проаналізували низку творів щодо запропонованих у них визначень жанру, факторів його утворення й засад класифікації. Однак загальний стан справ залишається недостатньо вивченим. Це відзначає й М. Василенко, указуючи, що наявні в науці епізодичні публікації про розвиток окремих жанрів малодосліджені новітньою історією журналістикознавства. Незважаючи на менторський стиль викладу цих видань, сувору регламентацію щодо жанрових дефініцій, усе ж наукові роботи того часу стали основою для формування сучасних концепцій жанроутворення [2, 12].

Із кінця ХХ століття, який характеризується рішучими змінами та перетвореннями як у політичній, економічній, соціальній, культурній сферах, так і, безумовно, у системі соціальних комунікацій України, жанротворчі процеси в періодиці відбувалися здебільшого хаотично, неусвідомлено, нерівномірно.

Огляд наукової літератури щодо фундаментальності, усеохопності, вичерпності аналізу зародження, формування й розвитку жанрових моделей дає підстави М. Василенку стверджувати, що «історія жанрів української журналістики... очікує спеціальних наукових розробок, де на конкретних прикладах простежувалася б еволюція кожного жанру в певних історичних умовах» [3, 10]. Тут потрібно згадати про певні зрушення в цій сфері: комплексні початкові посібники М. Балаклицького «Есе як художньо-публіцистичний жанр» [1], О. Глушка «Журналістське розслідування: історія, теорія, практика» [4] і «Художня публіцистика: європейські традиції і сучасність» [5], Л. Логвиненко «Художньо-публіцистичні жанри» [11], Ю. Ярмиша «Памфлет» [23] та «Жанри сатиричної публіцистики» [22], методичні рекомендації «Як написати успішне есе» [21]. Доводиться констатувати, що арсенал російської й іноземної наукової літератури з цього питання набагато ширший: пильна увага звертається на техніку та особливості написання інтерв'ю, репортажу, журналістського розслідування, нарису, статті, фейлетону.

Окрім того, М. Василенко характеризує навчальну літературу з жанрового питання: підручники 50–70 років ХХ ст. були надмірно публіцистичні, домінував не науковий, а суто журналістський стиль подачі матеріалу; у 70–80 рр. багато уваги приділено єдиній системі журналістських методів та їхньому відображенню в жанрах; посібники, хрестоматії, довідники, видані наприкінці 80 – на початку 90-х років, остаточно вивільнились із теорії лобювання застарілих догм і стереотипів [3, 12–18]. Отже, джерельна база з питання розвитку журналістської жанрології є надзвичайно багатющою, її аналіз дає змогу зробити такі висновки.

1. Визначення жанру. Огляд наявних визначень поняття «жанр» як важливої журналістської категорії свідчить, що йому властиві такі елементи: 1) стійкість, усталеність; 2) історичність; 3) змістовно-формальна єдність; 4) структурна організація; 5) спосіб освоєння дійсності; 6) оцінні елементи. Категорія жанру формувалася протягом тривалого періоду й увібрала в себе чимало символів як професійної, так і загальнонаціональної культури.

2. Критерії вибору жанрів. Одним із перших, як зазначає В. Пельт, у науковій літературі визначення ознак, найбільш характерних рис газетних жанрів дав М. Черепанов. Жанри, за його класифікацією, розділяються за такими ознаками: 1) предмет пізнання, відображення об'єкта; 2) конкретне призначення, робочі функції, пізнавально-виховні завдання; 3) обсяг висвітлення дійсності, масштаби висновків та узагальнень; 4) характер літературно-стилістичних і виражально-зображальних засобів [14, 14–15].

В. Різун та Т. Трачук у своїй монографії «Нарис з історії та теорії українського журналістикознавства» зазначають, що ці ж чотири критерії вибору жанрів називалися висновковими в навчаль-

ному посібнику «Жанри радянської газети», підготовленому вченими факультету журналістики Московського державного університету імені М. В. Ломоносова [16, 143]. Дослідник Д. Прилюк до названих вище критеріїв додавав специфіку аудиторії, до якої звертається автор [15, 151].

Довгий період указані критерії відзначаються стабільністю, стійкістю, носять нормативний, чітко детермінований характер. Огляд багатьох праць, присвячених проблемі жанру, критеріїв класифікації, свідчить про аналогічність поглядів їхніх авторів. Деякою модифікацією є лише виокремлення 2–3 пріоритетних мірил та зведення в ранг другорядних інших. Наприклад, О. Тертичний виділяє три основні жанроутворювальні чинники, сутність і роль яких детально й докладно описані в навчальному посібнику «Жанры периодической печати» [17]. Саме предмет, цільова настанова (функція) та метод відображення, на думку журналістикознавця, є визначальними при оформленні матеріалу. Варто зазначити, що, незважаючи на існування наукових розвідок із питання взаємодії жанру й методу ще у 80-х роках ХХ ст. [19], самостійно метод як критерій вибору жанру в журналістикознавчій літературі дослідники починають виділяти лише на початку ХХІ ст., зокрема в працях О. Тертичного [17, 12] та М. Кіма [8, 25].

3. Класифікація жанрових систем. Підхід до поділу жанрів на три групи (інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні) вважається традиційним у журналістикознавстві. Наукова дискусія 60–80 років ХХ ст. щодо цього детально проаналізована В. Різуном і Т. Трачук [16]. Дослідники стверджують, що «система жанрів радянської журналістики, як чітка структура, була сформована за єдиним принципом, критерієм (спосіб освоєння жанром життєвого матеріалу) у три групи» [16, 144]. Проте існували певні доповнення, точки зору, що не повністю збігалися з основним твердженням. Зокрема, В. Рубан вважав помилковим уживання терміна «інформаційний жанр». Він пропонував звернутися до видів, як у літературі, та виокремлював два постійні види журналістської творчості – інформацію й публіцистику. На думку Д. Григораша, усі газетні жанри належать до публіцистики, а І. Валько під час класифікації жанрів запропонував виходити з основ теорії соціального відображення, яке може бути простим, узагальненим та узагальнено-естетичним. Саме І. Валько, як і В. Здоровега й Д. Прилюк, вважали поділ на жанри інформаційні та аналітичні умовним [16, 144–146]. Науковець Т. Трачук підсумовує, що активна дискусія щодо класифікації жанрової системи була узагальнена в навчальному підручнику «Теорія і практика радянської журналістики (Основи майстерності. Проблеми жанрів)», де зафіксовано поділ на три групи жанрів – інформаційні, аналітичні, художньо-публіцистичні [16, 146].

Напередодні, у 1984 р., виходить праця В. Пельта «Дифференциация жанров газетной публицистики» [14], у якій він виділяє ті ж самі родові групи основних газетних публікацій, а, порівнюючи з поділом професора Є. Прохорова (подієва, аналітична, художня) і Д. Прилюка (повідомлення новин, коментування фактів, публіцистичне розкриття), стверджує про аналогічність їхніх поглядів. Основна думка В. Пельта полягає в тому, що загалом у всіх класифікаціях наявна триєдина формула [14, 19–20].

Певні суперечності в загальному поділі свідчать про специфічність предмета систематизації – живої творчості, втіленої в жанрах, про постійний розвиток жанротворення, дифузійні та взаєморелюційні процеси між жанрами. Проте, незважаючи на певні індивідуальні зауваги й особливості, система журналістських жанрів усе ж таки функціонувала за єдиними принципами, а групування відбувалось у межах основної традиційної класифікації.

На сучасному етапі існують інші підходи до класифікації жанрових систем. Зокрема, російський учений Л. Кройчик здійснив спробу класифікувати наявні в сучасній журналістській практиці тексти за критеріями оперативності, новинності, аналітичності та образності. У зв'язку з цим тексти можна поділити на п'ять груп: оперативно-новинні (замітка та всі її різновиди); оперативно-дослідницькі (інтерв'ю, репортаж, звіт); дослідницько-новинні (кореспонденція, коментар (колонка), рецензія); дослідницькі (стаття, лист, огляд); дослідницько-образні або художньо-публіцистичні (нарис, есе, фейлетон, памфлет) [10, 138–139].

Інший російський учений Є. Пронін використав при побудові своєї типологічної моделі принцип перехресної класифікації. Усі жанри він розділив за двома критеріями: за предметом відображення (реалії, позиції, ідеали, абсурди, думки, контакти, рішення тощо); за рівнем осмислення (повідомлення, орієнтування, корекція, символізація). Цінність запропонованої Є. Проніним класифікації полягає в тому, що він установив відповідність між жанрами, які мають різний обсяг, назву й цільову

установку щодо рівня осмислення відтвореного явища соціальної практики. Проте в теоретичних та практичних журналістських колах ця модель не отримала широкого розповсюдження [8, 13–15].

Новітні підходи до поділу журналістських жанрів викладені в роботах О. Тертичного [17] й М. Кіма. [8]. Основні їхні твердження породили жваве обговорення. Зокрема, М. Василенко досить критично окреслив ці розвідки, зазначаючи, що загальною характеристикою цих наукових праць є заангажованість і значний розрив із повсякденною журналістською практикою. Численні роботи О. Тертичного за змістом і стилістикою є не стільки продовженням, скільки невдалим копіюванням відомого посібника за редакцією В. Пельта, а ґрунтовна праця М. Кіма переобтяжена посиланнями на літературознавчі й соціологічні дослідження [3, 79]. Проте варто зазначити, що цінність типологічної структури жанрів, за М. Кімом, полягає в детальному опис кожного жанру за основними критеріями (предмет відображення, цільова функція, метод роботи з інформацією).

Практик-журналіст В. Третяков стверджує, що історично сформувались і виокремились як найбільш економічні та ефективні всього чотири основні (головні) класичні жанри журналістських матеріалів – це інформація, репортаж, інтерв'ю (інформаційні) й стаття (як коментарний або аналітичний жанр). Усі інші жанри автор називає різновидами попередніх [18, 263–269]. Український учений О. Чекмишев усі продукти журналістської творчості поділяє на жанри новинної, аналітичної та полемічної, розважальної журналістики й публіцистичні [20, 39]. Російський журналіст-практик О. Колесниченко, спираючись на наукові розвідки колеги Т. Репкової [203], пропонує розрізнити такі групи жанрів: новинні (коротка новина, розширена новинна замітка, «пісочний годинник»), інформаційне інтерв'ю); раціональна публіцистика (нюс-фіче, коментар, аналітична стаття, експертне інтерв'ю); емоційна публіцистика (репортаж, фіче, особисте інтерв'ю, портрет) [9, 33–35].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасні новітні підходи щодо впорядкування журналістських жанрів у певні групи характеризуються такими особливостями:

- відсутність єдиного принципу для поділу;
- застосування принципу перехресного класифікування;
- виокремлення соціологічних методів збору інформації як самостійних жанрів;
- тенденції як до спрощення (за В. Третяковим), так і до надмірного ускладнення (за Є. Проніним, М. Кімом, О. Тертичним, Л. Кройчиком), нагромадження елементів у типологічній структурі жанрів;
- намагання класифікувати всі журналістські тексти, навіть ті, що не вкладаються в межі традиційних жанрів;
- спроба впорядкувати гібридні жанрові форми, що є результатом взаємодіяючих процесів.

Отже, можна окреслити такі основні напрями подальших досліджень у царині журналістської жанрології:

- спільні та відмінні аспекти жанрологій у журналістикознавстві й літературознавстві;
- розділення поняття «жанр» на сфери;
- дослідження взаємовідношень та взаємовпливів у ланцюгу «жанр – читач – колективна свідомість»;
- зв'язок психології та жанрології;
- взаємодія журналістських жанрів;
- взаємовплив жанрів рекламної, ПР-комунікації й журналістики.

Журналістська жанрологія, незважаючи на свій «молодий» вік, порівняно з теорією літературних жанрів, має у своєму арсеналі достатню кількість джерел, аби прослідкувати умови зародження журналістських жанрів у лоні літератури за умов нагальної суспільної потреби в нових способах отримання інформації, комунікування та налагодження стосунків. Журналістикознавчі розвідки свідчать, що основна увага звертається на характеристику сутності поняття «жанр», виокремлення його константних і змінних елементів; критеріїв, що впливають на вибір конкретного жанру, їх суб'єктно-об'єктну природу; і підходи до класифікації, упорядкування наявних жанрів у єдину типологічну систему. Якщо питання визначення жанру як журналістської категорії та критеріїв його вибору є достатньо вивченими і усталеними, то класифікація жанрових форм набуває нового звучання в силу таких аспектів, як «мода» на західні теорії, поява чи проникнення на журналістську ниву жанрів або форматів, що не вписуються в загальну систему; потужні й масштабні взаємодіяючі процеси як між усталеними жанрами, так між формами презентації інформації із суміжних сфер – реклами, соціології, літератури, зв'язків із громадськістю.

Список використаної літератури

1. Балаклицький М. А. Есе як художньо-публіцистичний жанр : навч.-метод. посіб. для студ. зі спец. «Журналістика» / М. А. Балаклицький ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Харк. іст.-філол. т-во. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 74 с.
2. Василенко М. К. Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі : автореф. дис... д-ра філол. наук. : спец. 10.01.08 / Василенко Микита Кімович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 37 с.
3. Василенко М. К. Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі : монографія / М. К. Василенко ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – К. : Ін-т журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2006. – 238 с.
4. Глушко О. К. Журналістське розслідування: історія, теорія, практика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Олександр Глушко. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Арістей, 2006. – 144 с.
5. Глушко О. К. Художня публіцистика: європейські традиції і сучасність : монографія / Олександр Глушко. – К. : Арістей, 2010. – 192 с.
6. Голік О. В. Історіографічний аспект жанрової системи друкованих ЗМІ / О. В. Голік // Українська журналістика в контексті світової : зб. наук. пр. зі спец. «Журналістика» / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; Ін-т журналістики. – К. : Задруга, 2008. – Вип. 2 (7). – С. 23–35.
7. Голік О. Теорія жанрів періодичної преси: історіографічний погляд / Оксана Голік // Українська журналістика: умови формування та перспективи розвитку : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України ; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького ; відп. ред. : С. М. Квіт, Т. Г. Бондаренко. – Черкаси, 2007. – С. 390–394.
8. Ким М. Н. Жанры современной журналистики / Ким М. Н. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2004. – 355 с. – (Библиотека профессионального журналиста).
9. Колесниченко А. Жанры прикладной журналистики / Александр Колесниченко // Журналистика и медиарынок. – 2008. – № 2. – С. 33–36.
10. Кройчик Л. Е. Система журналистских жанров / Л. Е. Кройчик // Основы творческой деятельности журналиста : учеб. для студ. вузов по спец. «Журналистика» / [ред.-сост. С. Г. Корконосенко]. – СПб. : Знание : СПБИНВЭСЭП, 2000. – С. 125–167.
11. Логвиненко Л. А. Художньо-публіцистичні жанри : метод. матеріали для студ. заочного та дистанційного навчання зі спец. «Журналістика» / Логвиненко Л. А. – Х. : [б. в.], 2002. – 23 с.
12. Мантуло Н. Б. Жанрологічні співвідношення в літературознавчому та журналістознавчому дискурсах / Наталія Мантуло // Науковий вісник Ужгородського університету. – Ужгород, 2007. – Вип. 17. – С. 32–35. – (Серія : «Філологія»).
13. Мисонжников Б. Я. Жанры журналистики : предмет и форма творческой рефлексии / Б. Я. Мисонжников // Жанры в журналистском творчестве : материалы науч.-практ. семинара «Современная периодическая печать в контексте коммуникативных процессов», Санкт-Петербург, 19 марта 2003 г. / [отв. ред. Б. Я. Мисонжников]. – СПб. : Изд-во С.-Петерб. гос. ун-та, 2004. – С. 3–15.
14. Пельт В. Д. Дифференциация жанров газетной публицистики : учеб.-метод. пособие для студ. фак. и отд. ний журналистики гос. ун-тов / Пельт В. Д. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 48 с.
15. Прилюк Д. М. Теорія і практика журналістської творчості. Проблеми майстерності : навч. посіб. для студ. вузів, які навчаються по спец. «Журналістика» / Прилюк Д. М. – К. : Вища шк., 1983. – 280 с.
16. Різун В. В. Нарис з історії та теорії українського журналістознавства : монографія / Володимир Різун, Тетяна Трачук ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Ін-т журналістики, 2005. – 232 с.
17. Тертичный А. А. Жанры периодической печати : учеб. пособие / Тертичный А. А. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 312 с.
18. Третьяков В. Т. Как стать знаменитым журналистом : курс лекций по теории и практике современной рус. журналистики / В. Т. Третьяков ; [предисл. С. А. Маркова]. – М. : Ладомир, 2004. – 623 с.
19. Ученова В. В. Беседы о журналистике / Ученова В. В. – М. : Молодая гвардия, 1985. – 205 с.
20. Чекмишев О. В. Основы профессиональной коммуникации. Теория і практика новинної журналістики / Чекмишев О. В. – К. : Київ. ун-т, 2004. – 129 с.
21. Як написати успішне есе : метод. рек. до написання есе / уклад. К. С. Шендеровський ; Ін-т мас. комунікації при Київ. нац. ун-ті ім. Тараса Шевченка. – К. : [б. в.], 2007. – 34 с.
22. Ярмиш Ю. Ф. Жанры сатиричной публицистики : навч. посіб. / Ю. Ф. Ярмиш ; [під заг. ред. А. З. Москаленка]. – К. : Центр віл. преси, 1999. – 114 с.
23. Ярмиш Ю. Ф. Памфлет / Ю. Ф. Ярмиш ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики, Центр віл. преси. – К. : Центр віл. преси, 1999. – 55 с. – (Слово-зброя ; № 9).